

CENTAR ZA KOMPARATIVNOHISTORIJSKE
I INTERKULTURNE STUDIJE

VOJNICI IZMEĐU NACIONALNIH FRONTI

Ukidanje Vojne krajine i razvoj Kraljevskoga ugarskog
domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1868. – 1914.

CATHERINE HOREL

„Neuobičajena je prednost ovog rada to što se u njemu ne obrađuju izvori i historio-grafska stajališta jedne strane, već više njih, na širokom polju nacionalnih sporova u Habsburškoj Monarhiji.“

prof. dr. sc. Helmut Rumpler
(iz Predgovora austrijskom izdanju)

„Knjiga o Kraljevskom ugarskom domo-branstvu u Hrvatskoj i Slavoniji čini mi se najuspješnija kao socijalnohistorijska inter-pretacija modernizacijskih aspekata vojnih reformi u Banskoj Hrvatskoj, tj. svih onih promjena koje će već Prvi svjetski rat učiniti „totalnim ratom“.

prof. dr. sc. Drago Roksandić
(iz Pogovora hrvatskom izdanju)

VOJNICI IZMEĐU NACIONALNIH FRONTI
UKIDANJE VOJNE KRAJINE I RAZVOJ KRALJEVSKOGA UGARSKOG
DOMOBRANSTVA U HRVATSKOJ I SLAVONIJI 1868. – 1914.

Catherine Horel

Biblioteka DESNIČINI SUSRETI

sv. 12

Nakladnik

Sveučilište u Zagrebu

Filozofski fakultet

Centar za komparativnohistorijske i interkulturalne studije

FF-press

Za nakladnika

prof. dr. sc. Vlatko Previšić

Urednik

prof. dr. sc. Drago Roksandić

Stručna redakтура prijevoda

prof. dr. sc. Drago Roksandić

Recenzenti

prof. dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan

prof. dr. sc. Željko Holjevac

Tiskanje ove knjige omogućili su

Znanstveni projekt „*Triplex Confinium*: hrvatska višegračnja u euromediteranskom kontekstu”

Ugovor o namjenskom višegodišnjem institucijskom financiranju znanstvene djelatnosti

u godinama 2013., 2014. i 2015. sklopljen 18. srpnja 2013. između

Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta i Sveučilišta u Zagrebu

**INSTITUT
FRANÇAIS**
ZAGREB

austrijski kulturni forum^{zag}

Institut français Zagreb / Francuski institut Zagreb
Österreichisches Kulturforum Zagreb / Austrijski kulturni forum

Fotografija na naslovnici

Ratni prizor iz domobranske vojarne na Črnomercu (*Ilustrovani list*, br. 7 od 12. veljače 1916., str. 146)

Copyright © 2015., Filozofski fakultet, FF press, Zagreb

ISBN 978-953-175-545-0

Catherine Horel

**VOJNICI IZMEĐU
NACIONALNIH FRONTI**

**UKIDANJE VOJNE KRAJINE I RAZVOJ
KRALJEVSKOGA UGARSKOG DOMOBRANSTVA U
HRVATSKOJ I SLAVONIJI 1868. – 1914.**

Prevela

Ivana Cvijović Javorina

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu
Zagreb, 2015.

Sadržaj

Predgovor austrijskog izdavača (Helmut Rumpler)	7
Predgovor austrijskom izdanju (Catherine Horel)	8
Predgovor hrvatskom izdanju (Catherine Horel)	14

I. POGLAVLJE

Obrana državne cjelovitosti i nacionalno pitanje	19
Vojne tradicije i povijesno pamćenje u Ugarskoj i Hrvatskoj	19
Vjerne sluge svoga gospodara: krajišnici.	20
Vojne reforme u Ugarskoj 1815. – 1848.	23
Mađarsko-hrvatski sukob 1848.	25

II. POGLAVLJE

Vojne posljedice Austro-ugarske nagodbe i Hrvatsko-ugarske nagodbe	37
Nastanak Kraljevskoga ugarskog domobranstva	37
Hrvatsko-ugarska nagodba i pitanje Kraljevskoga ugarskog domobranstva	43
Organizacija i razmještaj Kraljevskoga ugarskog domobranstva 1868. – 1886.	47

III. POGLAVLJE

Kraj Vojne krajine i preustroj vojnih struktura u Hrvatskoj i Slavoniji	57
Kraj Vojne krajine	57
Reorganizacija oružništva.	73
Pučki ustanak.	77

IV. POGLAVLJE

Novačenje i izobrazba	81
Utvrđivanje vojne sposobnosti i izobrazba novaka	81
Izobrazba časnika na <i>Ludoviceumu</i>	85
Vojno školstvo	89
Disciplina i zdravlje.	95
Vojno dušobrižništvo	98

V. POGLAVLJE

Časnički kadar	103
Nacionalnosti i društveno raslojavanje	103
Socijalni profil i karijere.	108

Zapovjednici Hrvatsko-slavonskoga domobranskog okružja	120
Zapovjednici 10. varaždinske husarske domobranske pukovnije i hrvatsko-slavonskog oružništva.	124
Karijere u civilnoj upravi nakon vojne službe	127
<i>Slikovni prilozi 1</i>	I-XVI
VI. POGLAVLJE	
Domobranstvo i oružništvo u hrvatskom društvu.	131
Vojne reforme i rivalstvo između Kraljevskoga ugarskog domobranstva i zajedničke vojske	131
Pitanje prestiža domobranske artiljerije	138
Izgradnja vojarni	140
Društveni položaj vojnika i oružnika	143
VII. POGLAVLJE	
<i>Honvéd</i> i hrvatska nacionalna svijest.	149
Jezični problem kao mađarsko-hrvatska kulturna borba	149
Domobranstvo i mađarsko-hrvatski sukob	151
VIII. POGLAVLJE	
Caru vjeran do smrti	167
<i>Slikovni prilozi 2</i>	XVII-XXXII
Pogovor hrvatskom izdanju (Drago Roksandić)	173
Popis korištenih izvora i literature.	178
<i>Arhivalije</i>	180
<i>Zbirke izvora</i>	180
<i>Službeni listovi, novine, shematizmi, priručnici, godišnjaci, udžbenici, rječnici, statistike</i>	181
<i>Suvremeni zapisi, memoari</i>	182
<i>Sekundarna literatura</i>	184
Popis slikovnih priloga	191
Imensko kazalo	198
Mjesno kazalo	205

PREDGOVOR AUSTRIJSKOG IZDAVAČA

Helmut Rumpler

Studija o „malohrvatskom domobranstvu“ istraživački je doprinos aktualnom projektu *Društvene strukture (Soziale Strukturen)*, koji Komisija za povijest Habsburške Monarhije Austrijske akademije znanosti upravo privodi kraju u okviru izdavačke serije *Habsburška Monarhija 1848. – 1918. (Die Habsburgermonarchie 1848–1918)*.

U radu utemeljenu na hrvatskim, mađarskim i austrijskim izvorima na poseban se način obrađuju i politički aspekti i društvena pozadina borbe Hrvata za stvaranje samostalne vojske. Hrvati su se pritom suočavali s višestrukim konfliktima lojalnosti: prema tradiciji Vojne krajine časnici i ljudstvo smatrali su se obveznima prvenstveno zajedničkoj carskoj i kraljevskoj vojsci. Međutim, hrvatske domobranske pukovnije – s mnoštvom karijernih poveznica s carskom vojskom – bile su i dio Kraljevskoga ugarskog domobranstva, koje se pak borilo za proširenje neovisnosti o zajedničkoj vojsci. Ono što je Ugarska žestoko i uspješno zahtijevala od Beča, Budimpešta je samo djelomično dopuštala Zagrebu, znatnije tek u pogledu pukovnijskog jezika. Tako je povijest hrvatskih pukovnija Kraljevskoga ugarskog domobranstva nakon 1848. bila jedno od poprišta borbi Hrvata za političku autonomiju u okviru *magyar birodalom*.

Neuobičajena je prednost ovog rada to što se u njemu ne obrađuju izvori i historiografska stajališta jedne strane, već više njih, na širokom polju nacionalnih sporova u Habsburškoj Monarhiji. Time se on uklapa u ciljeve istraživačkog projekta Komisije za povijest Habsburške Monarhije, kao što je definirano u *Studijama o povijesti Habsburške Monarhije (Studien zur Geschichte der österreichisch-ungarischen Monarchie)* i u spomenutoj seriji knjiga *Habsburška Monarhija 1848. – 1918.* Autorica Catherine Horel (CNRS – Centre national de la recherche scientifique¹ i Sveučilište Paris I Panthéon-Sorbonne) obavila je svoj posao u uskoj suradnji s hrvatskim, mađarskim i austrijskim istraživačkim ustanovama i istraživačima. Sukladno tome, njezina je ocjena onih pitanja koja su i danas politički sporna, a tiču se opsega i granica nacionalne samostojnosti, obilježena distancom i odmjerenošću.

Beč/Klagenfurt, travanj 2009.

U ime Komisije za povijest
Habsburške Monarhije
Helmut Rumpler, predstojnik

¹ Nacionalni centar za znanstvena istraživanja.

PREDGOVOR AUSTRIJSKOM IZDANJU

Catherine Horel

Kraljevsko ugarsko domobranstvo (*Magyar Királyi Honvédség*, najčešće samo *honvéd*)² nastalo je Austro-ugarskom nagodbom 1867. godine, odnosno potom ugovorenom reformom vojske. Međutim, njegovi korijeni i njegova važnost sežu do revolucije i Rata za nezavisnost 1848./1849. U mađarskoj je nacionalnoj svijesti ta veza uvijek imala važnu ulogu. Između ugarske bune pod vodstvom Ferenc II. Rákóczi (1703. – 1711.) i ustanka 1848. duh se vremena bio jako promijenio. Godine 1848. prvi je put čitava nacija pozvana u vojsku u sklopu opće mobilizacije. Narodi Carstva bili su probuđeni i spremni boriti se za svoja prava. Mađari su išli vrlo daleko, sve do rušenja dinastije Habsburg, koja je vladala već stoljećima. Te ideje odražavale su se i u pregovorima o nagodbi jer su mnogi ugarski državnici iz 1867. i pojedini časnici novog domobranstva aktivno sudjelovali u revoluciji 1848. Stoga je važan dio ovog rada posvećen upravo načinu na koji su od vladara i od carskih vojnih krugova uspjeli iznuditi osnivanje ugarskog domobranstva i kako je ono postalo mađarska nacionalna vojska. Uistinu je *honvéd* bio najveća težnja ugarske vlade, što nije bio slučaj s njegovim austrijskim pandanom (*k.k. Landwehr*). I za Hrvate je 1848. godina bila prekretnica. Hrvatska je vojna tradicija sezala mnogo dalje u prošlost i neraskidivo je bila povezana s institucijom Vojne krajine. Konfrontacija između Ugarske i Hrvatske, utjelovljena u liku bana Josipa Jelačića, ostavila je trajne tragove. Oni su se zaključivanjem nagodbe³ između Ugarske i Hrvatske i Slavonije 1868. mogli tek djelomično ukloniti. Nagodba je imala i vojnu komponentu. U kompleksan sustav oružanih snaga sa zajedničkom vojskom, austrijskim i ugarskim domobranstvom sada je kao poseban čimbenik ušlo i Kraljevsko hrvatsko domobranstvo s oružništvom, s hrvatskim kao zapovjednim (*Kommandosprache*) i službenim jezikom (*Dienstsprache*) u svim vojnim poslovima.

Središnje pitanje ovog istraživanja glasi: Kako je nastalo „hrvatsko domobranstvo“ i kakve je namjere pritom imala Ugarska? Jesu li jedinice bile nadnacionalne poput zajedničke vojske ili pak nacionalno hrvatske? Pokušaji osnivanja samostalne ugarske vojske nisu izazvali zabrinutost samo u Beču već i u Hrvatskoj. Sablast građanskog rata iz 1848. bila je stalno prisutna. Hrvatsko-ugarska nagodba iz 1868. trebala je pak osigurati povijesna prava Hrvatske i Slavonije. Rasprava o osnutku Kraljevskoga ugarskog domobranstva vodila se, dakle, na dvije fronte. Ipak, Hrvati nisu mogli utjecati na proces odlučivanja iako su koristili svaku priliku za iznošenje vlastitog stajališta. Puni nade nakon Listopadske diplome

² *Honvéd* na mađarskom jeziku odgovara pojmu „vojnika“. Stoga bi se za domobranstvo morala rabiti imenica *honvédség*. Međutim, u ovom će se radu, prema tradiciji u njemačkom jeziku, koristiti pojam *honvéd* kada god je riječ o instituciji Kraljevskoga ugarskog domobranstva (*nap. aut.*).

³ Autorica u izvorniku koristi riječ *Nagodba* za Hrvatsko-ugarsku nagodbu, a za Austro-ugarsku nagodbu njemačku riječ *Ausgleich* (*nap. prev.*).

1860., doživjeli su razočaranje Veljačkim patentom 1861. Najveća hrvatska težnja bila je teritorijalne naravi – ujedinjenje ugarske Hrvatske i Slavonije s austrijskom Dalmacijom i Vojnom krajinom. Postupno ukidanje Vojne krajine od 1851. do 1881. te njezino pripajanje Kraljevini Ugarskoj predstavljali su pritom poseban problem. Naime, nije se radilo samo o teritorijalnom pitanju Ugarske ili pak države u cjelini, već i o hrvatskom zahtjevu za ponovnim ujedinjenjem povijesne Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije. Dok je Sedmogradska vojna krajina razvojačena već 1850-ih godina, u Banatu i u Hrvatskoj ona je, kao i prije, tvorila poseban obrambeni zid Monarhije protiv Osmanlija. Međutim, već su tijekom revolucionarnih godina 1848./1849. Hrvati zahtijevali ujedinjenje svih hrvatskih zemalja. Krajišnici su pak težili smanjenju svojih dužnosti i dozvoli za ukidanje kućne zadruge (*Hauskommunion*), posebnog oblika obiteljske i društvene strukture. Srpski su se krajišnici složili s hrvatskim zahtjevima i izjasnili su se za ujedinjenje autonomne Vojvodine s Trojednom Kraljevinom. Ali problem ni dalje nije bio riješen. Austro-ugarska nagodba iz 1867. godine ticala se i budućnosti Vojne krajine. Ugarska i Sedmogradska, gdje je stara vojna krajina već bila ukinuta, ponovno su bile sjedinjene. Novo ugarsko Ministarstvo zemaljske obrane bilo je kao središnje tijelo mjerodavno i za Hrvatsku i Slavoniju. Naposljetku je predviđeno ukidanje Hrvatsko-slavonske vojne krajine imalo teritorijalne, vojne i društvene posljedice, uključujući uvođenje oružništva i pučkog ustanka u Hrvatskoj. Osnutak oružništva pružio je povod za žestoke rasprave i omogućio Hrvatima da ponovno obznane svoje nacionalne zahtjeve. Držali su da je oružništvo unutrašnje hrvatsko pitanje, zbog čega su tražili njegovo priključenje autonomnoj zemaljskoj upravi. Ugarska to nije dopustila pa je oružništvo u Hrvatskoj ostalo podređeno Ministarstvu zemaljske obrane. Dakle, domobranstvo i oružništvo u Hrvatskoj i Slavoniji bili su hrvatski samo u pogledu jezika i teritorija, no njima je upravljala i zapovijedala Budimpešta.

Časnički kadar hrvatskih jedinica Kraljevskoga ugarskog domobranstva popunjavao se iz tri izvora: iz redovne c. i k. vojske, iz krajiških pukovnija, a nakon uvođenja opće vojne obveze i iz redova hrvatskih novaka. Osnutak Kraljevske ugarske domobranske akademije Ludovika (*Magyar királyi honvéd Ludovika akadémia*) odnosno *Ludoviceuma* u Budimpešti i otvaranje novih vojnih škola u Ugarskoj pridonosili su stvaranju ugarskoga časničkog kadra, koji je postajao sve neovisniji o zajedničkoj vojsci. Taj je razvitak posebno ugrožavao nacionalnu samosvojnost hrvatskih časnika. Odabir mjesta obrazovanja mogao se odraziti na karijeru tako da su se „ugarsko“ i „hrvatsko“ domobranstvo sve više međusobno otuđivali. Sve snažnija mađarizacija vojne izobrazbe u Ugarskoj ubrzavala je taj proces. Ipak, sami su časnici bili fleksibilniji od nacionalne doktrine. Časnici zajedničke vojske nastavljal bi svoju karijeru u Kraljevskome ugarskom domobranstvu, a potom bi se ponovno vraćali u zajedničku vojsku. No, mogućnosti da hrvatski časnici krenu istim putem kao i mađarski bile su ograničenije. Nerado su učili mađarski jezik, ali nije sigurno može li se to dovoditi u vezu s njihovim nacionalnim uvjerenjem. Jednako je teško zaključiti jesu li hrvatske postrojbe bile odanije caru ili kralju. Općenito gledano, u Hrvatskoj i Slavoniji bilo je manje problema nego, primjerice, u Sedmogradskoj. Domobranstvo i oružništvo u Hrvatskoj i Slavoniji bili su doduše pod ugarskim vrhovnim zapovjedništvom, ali su ih uglavnom vodili Hrvati i u njima se govorilo hrvatskim jezikom, što je zasigurno prido-

nosilo održavanju vojne discipline i očuvanju tradicionalnih vojnih vrijednosti. Čini se da većinu hrvatskih časnika nije zanimala karijera u Kraljevskome ugarskom domobranstvu izvan Hrvatske. Razlog tome nije uvijek bila odbojnost prema Ugarskoj, već prvenstveno usmjerenost prema Beču ili jednostavno ograničene osobne ambicije. Zadovoljavala ih je mogućnost ostvarivanja karijere u užoj domovini. U okviru domobranstva, to jest u hrvatsko-slavonskim pukovnijama Kraljevskoga ugarskog domobranstva, moglo se služiti „kod kuće“, a to je mnogima nesumnjivo bio snažan argument.

Jedinice Kraljevskoga ugarskog domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji bile su u kontaktu s lokalnim stanovništvom više nego u ostalim dijelovima Ugarske. Isto vrijedi i za oružništvo, koje mu je bilo još i bliže. Međutim, u većini gradova sa stacioniranim garnizonima nije se nalazilo samo domobranstvo i oružništvo, već i jedinice zajedničke vojske. Konkurencija između zajedničke vojske i Kraljevskoga ugarskog domobranstva postajala je s godinama sve uočljivija. Jesu li Hrvati bili pasivni svjedoci tog rivalstva ili su pokušavali izvući korist na obje strane? U kolikoj su se mjeri Hrvatska i Slavonija pritom militarizirale i mađarizirale? Pojačana prisutnost postrojbi zasigurno je vodila progresivnom povećanju moći Kraljevskoga ugarskog domobranstva, no ona se ipak nije mogla jače osjetiti jer je kontrola ugarskih vlasti nad Hrvatskom i Slavonijom bila slaba. Kao i drugdje, prisutnost vojske bila je istodobno korisna i opterećujuća. Unatoč tome što je poticala gospodarstvo, za sobom je povlačila i mnoge probleme. Zahvaljujući industrijalizaciji, urbanizaciji i procvatu obrazovanja, hrvatsko je društvo u posljednjim desetljećima 19. stoljeća doživjelo ubrzanu modernizaciju, a razvoj vojske bio je dio tog procesa. U hrvatsko-slavonskim jedinicama Kraljevskoga ugarskog domobranstva i u oružništvu hrvatski nije bio samo pukovnijski nego i zapovjedni jezik te ujedno i jezik unutrašnje službe. Za razliku od zajedničke vojske, u domobranstvu su vojnici i časnici živjeli u gotovo jednojezičnom svijetu. Između hrvatskih domobrantskih oblasti u Zagrebu i Ministarstva zemaljske obrane u Budimpešti komuniciralo se prijevodima. Prevoditelje je postavljalo isključivo Ministarstvo. S vremenom je prenošenje zapovijedi i izvještaja postajalo sve teže. Ipak, Budimpešta se nije usudila uvesti mađarski kao službeni jezik u hrvatske vojne oblasti. Jezično pitanje bilo je 1868. godine tek detalj, no krajem 19. stoljeća postajalo je sve važnije. Hrvatske su pukovnije zapravo bile poprilično distancirane od hrvatskoga nacionalnog pokreta i praktički se nikada nisu neposredno uključile u sporove. U vrijeme Rakovičke bune 1871. *honvéd* je tek nastajao, a pobunu su ugušile krajiške pukovnije. Tijekom ustanka u Bosni jedinice su doduše bile mobilizirane, ali se nisu uključile u borbu. Po svemu sudeći, kasniji nacionalni sukobi u Hrvatskoj i Slavoniji nisu dotakli Kraljevsko ugarsko domobranstvo, no godine sukoba između Budimpešte i Beča oko zapovjednog jezika u zajedničkoj vojsci i osnutka vlastite artiljerije Kraljevskoga ugarskog domobranstva odrazile su se na Hrvatsku i Slavoniju i njihovu interpretaciju ugarske politike. Uoči izbijanja Prvoga svjetskog rata Kraljevsko ugarsko domobranstvo bilo je u fazi tehničke modernizacije i administrativnih reformi. One su bile vidljive i u Hrvatskoj i Slavoniji. Proglašenje rata Srbiji dovelo je Hrvatsku i Slavoniju u osjetljiviji položaj od ostalih zemalja krune.

Zbog toga se pitanja u ovom radu postavljaju uvijek unutar širega konteksta, ne ispuštajući pritom iz vida ni Budimpeštu ni Beč. Glavni su akteri različite institucije: zemaljska

vojna uprava Zagrebačkoga domobranskog okruga, Hrvatsko-slavonska zemaljska vlada, Ministarstvo zemaljske obrane i druga ministarstva ugarske vlade, c. i k. Ministarstvo rata u Beču te sam car i kralj. U raspravi o različitim pitanjima kao protagonisti i komentatori pojavljuju se i časnici, političari i publicisti.

Budući da je riječ o radu koji se posebno bavi Hrvatskom i njezinim odnosima s Ugarskom, sva su mjesta na području povijesne Hrvatske i Slavonije u njemačkom izvorniku ove knjige navedena prema hrvatskim nazivima, a sva mjesta u povijesnoj Ugarskoj, uključujući Sedmogradsku, u mađarskim oblicima. Imena mjesta u povijesnoj Austriji (Cislajtaniji) navedena su – ako je to u suvremenom jeziku, pogotovo u vojnim dokumentima bilo uobičajeno – u njemačkoj varijanti, a inače u standardnom obliku narodnog jezika. Sukladno vojnoj tradiciji, pukovnije Vojne krajine također su označene njemačkim imenima. U mjesnom su kazalu s odgovarajućim uputnicama popisani i preostali tada korišteni oblici imena, kao i oni koji odstupaju od današnjih naziva.⁴

Nakon balkanske krize 1989. godine, uloga vojske u društveno-političkom i kulturnom razvoju Jugoistočne Europe postaje sve češće tema novih istraživanja. Zahvaljujući otvaranju mnogih arhiva, stari se tabui mogu srušiti, a praznine popuniti. Novije je istraživanje prije svega društvenopovijesno usmjereno i pokušava objasniti važnost vojske za društvo. Uz to se postavljaju pitanja o ulozi vojske u procesu modernizacije, o nadnacionalnim strukturama i funkciji vojske, o odnosima moći i ulozi elite. Vojna krajina i hrvatske i srpske krajiške pukovnije zaslužuju pritom posebnu pozornost s obzirom na čitavu Habsburšku Monarhiju te u pogledu stvaranja hrvatske nacije i veza Trojedne Kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije s Kraljevinom Ugarskom. Neovisna vojska – makar i u granicama nagodbe iz 1867. godine, uz zajedničku austro-ugarsku vojsku – bila je za Mađare bitan čimbenik nacionalnog identiteta. Povijesna tradicija i kolektivna samosvijest bile su važan motiv za osnutak i organizaciju nacionalne mađarske vojske. Hrvatski časnici i vojnici, kao i hrvatske pukovnije, bili su rastrgani između ugarskih i središnjih vlasti te su se našli usred mađarsko-hrvatskoga nacionalnog sukoba.

U kolektivnu pamćenju naroda Srednje i Jugoistočne Europe dobivene i izgubljene bitke, invazije i okupacije imale su i imaju veliku ulogu. Dokaz pripadnosti Kosova Srbiji pozivanjem na bitku na Kosovu polju 1389. godine najistaknutiji je, ali ne i jedini primjer aktualne važnosti povijesno-vojnog pamćenja. Vojsci se divi, a njezina se junačka djela slave ili je se pak mrzi kao oruđe potlačivanja. Pod tim je mentalnim pretpostavkama za prepoznavanje izvornih povijesnih uvjeta i ciljeva neophodna komparativna historiografija lišena obrane ili optužbe. Ona nipošto nije bila moguća u doba komunizma jer su tada dominirale povijest međunarodnih ili nacionalnih radničkih pokreta te povijest marksizma-lenjinizma. Istraživanja o Habsburškoj Monarhiji bila su manje poželjna, a vojne teme velikim dijelom tabu. Kada se, u vezi s 19. stoljećem, promatraju mađarska i hrvatska historiografija 1980-ih godina, izdvajaju se neka polja na kojima su se povjesničari više-manje mogli slobodno kretati. Režim u Mađarskoj tolerirao je teme revolucije i Rata za

⁴ U hrvatskom su prijevodu svi ti nazivi zamijenjeni hrvatskima, ako oni postoje. Ukoliko ih nema, korišteni su današnji standardni nazivi, a u kazalu su popisani i suvremeni oblici na drugim jezicima (*nap. ur.*).

nezavisnost 1848./1849. U Hrvatskoj su u prvom planu bili nacionalno buđenje u vrijeme Ilirskih provincija (1809. – 1813.) i revolucija 1848. godine. Istraživala se i povijest Hrvatsko-slavonske vojne krajine. Međutim, nitko se nije udaljio od vlastite nacionalne paradigme niti se je iz komparativne perspektive zanimalo za susjede. Povjesničari koji su izbjegli na Zapad češće su koristili komparativni pristup, no s iznimkom Istvána Deáka malo su se zanimali za vojnu povijest. U Austriji su se pak više bavili aspektima državne cjelovitosti i središnjih državnih ustanova. Nakon Drugoga svjetskog rata povjesničari su zanemarivali vojnu povijest, prepuštajući je samim vojnim osobama. Nije bila u duhu vremena, iako je trebala biti bitan dio općenito postulirane društvene povijesti.

Ideja za knjigu koja je pred vama razvila se tijekom 2000. godine dok sam sa svojim kolegom Dragom Roksandićem osmišljavala istraživačku inicijativu za modernu vojnu povijest. Temom *Vojska i vojni čimbenik u državama i društvima Jugoistočne Europe od 18. do 20. stoljeća (Militär und der militärische Faktor in Staat und Gesellschaft Südosteuropas (18–20. Jh.))* bavili smo se otada na trima međunarodnim konferencijama. U potrazi za posebnim predmetom istraživanja u okviru tog projekta željela sam se, s jedne strane, pozabaviti novom tematikom, a s druge proširiti svoju mađarsku perspektivu komparativnim radom. Već sam se u svojim istraživanjima revolucije 1848. godine upoznala s hrvatskim nacionalnim pitanjem. U disertaciji sam istraživala nastanak *honvéda* 1848. Nakon završetka habilitacijskog rada počela sam proučavati Hrvatsko-ugarsku nagodbu i pritom „otkrila“ Kraljevsko-ugarsko domobranstvo i oružništvo, odnosno njihov poseban položaj u Hrvatskoj i Slavoniji. Zaključila sam da povijest tih hrvatskih pukovnija – kojima su bila osigurana dalekosežna nacionalna prava u pogledu zapovjednog jezika, novačenja, stvaranja elite i organizacije – nije dosad potaknula zanimanje ni u Mađarskoj, ni u Hrvatskoj, ni u Austriji. U mađarskoj se historiografiji doduše spominje, ali se njome samo površno bavi. U Hrvatskoj je zasjenjuju nacionalna debata općenito i rasprave o Vojnoj krajini i ujedinjenju Trojedne Kraljevine te se polemički promatra kao instrument „mađarskog ugnjetavanja“. U Austriji su domobranstva u sjeni istraživanja o zajedničkoj vojsci. Što se Mađarske i Hrvatske tiče, neophodno je bilo osvrnuti se na upotrebu nacionalnih jezika. Pri provedbi istraživačkog plana vrijedilo je uzeti u obzir tri kuta gledanja: mađarski, hrvatski i „cjelovit austrijski“ središnjih bečkih oblasti. Slijedeći načela moderne vojne povijesti, valjalo je objasniti kontekst nastanka ugarskoga domobranstva. Osim toga, morali su se razjasniti opći politički uvjeti u Austriji, Ugarskoj i Hrvatskoj. Središnju ulogu u sva tri područja ima sjećanje na 1848. Društvenim aspektima približila sam se prozopografskim istraživanjem časničkog zbora, njegova školovanja i strukture karijera. Taj metodski pristup primjenjiv je na svakom časniku čija je karijera dokumentirana u spisima arhiva u Beču i Budimpešti. Tri su glavna izvora arhivskog materijala: Vojno-povijesni arhiv u Budimpešti, Hrvatski državni arhiv i Ratni arhiv Austrijskoga državnog arhiva. Uz navedenu sam građu koristila i suvremene tiskane izvore. Mađarska historiografija između dvaju svjetskih ratova čini kategoriju za sebe. Unatoč izrazitoj revizionističkoj tradiciji nudi neke od najvažnijih radova za formuliranje pitanja ovog rada. Nakon Drugoga svjetskog rata mađarska i hrvatska historiografija proizvele su malo toga. Tek je 1980-ih godina došlo do obrata poslije kojeg su u obje zemlje nastali dragocjeni prilozi. U Sjedinjenim Američkim Državama važni su ponajprije rado-

vi Günthera Rothenberga i Istvána Deáka. U Austriji je u okviru istraživanja nagodbenih ugovora nastalo nekoliko disertacija o vojnim temama.

Trenutačno se samo nekoliko povjesničara bavi Kraljevskim ugarskim domobranstvom. Bez njihove pomoći ne bih mogla realizirati ovaj rad. U Budimpešti su me savjetovali Tibor Hajdu i Imre Ress te su me uputili na razasute zbirke izvora. Uvijek dobronamjerna kritika Drage Rokсандića (Zagreb) jamčila je bolje razumijevanje hrvatskog stajališta. Lovro Galčić iz hrvatskoga Vojnog muzeja vodio me u potrazi za hrvatskim časnicima Kraljevskoga ugarskog domobranstva na groblja u Zagrebu i Karlovcu. Peter Urbanitsch iz Komisije za povijest Habsburške Monarhije Austrijske akademije znanosti ohrabrio me za ovu knjigu. Kolegijalnu pomoć dobivala sam uvijek iznova od Erwina Schmidla i Arnolda Suppana (oboje iz Beča). Moja zahvala ide i knjižničarima i arhivistima koji su se uvijek trudili učiniti mi dostupnim najzabačenije i najskrivenije dokumente. To su dr. Nándorné Landstöff u Knjižnici Ratnog arhiva u Beču, Ádám Kövi u Mađarskoj nacionalnoj knjižnici, Milan Pojić i Ornata Tadin u Hrvatskome državnom arhivu i savjetnik dr. Christoph Tepperberg u bečkome Ratnom arhivu. Financiranje istraživačkih putovanja omogućio je *Centre National de la Recherche Scientifique* (Pariz), a za Hrvatsku bilateralni program razmjene sa Sveučilištem u Zagrebu. Smještaj sam nalazila kod brojnih prijatelja u Budimpešti, Zagrebu i Beču, kojima ovdje također od srca zahvaljujem.

PREDGOVOR HRVATSKOM IZDANJU

Catherine Horel

Prijevod povijesno-znanstvenog djela uvijek je velika radost za autora odnosno autoricu, pogotovo kada se radi o relativno zanemarenoj temi iz povijesti Habsburške Monarhije. Ovo je istraživanje na mnogim predstavljajima i u mnogim recenzijama ocijenjeno kao „pionirski rad“. Budući da su njegov glavni predmet interesa Hrvatska i Slavonija, bilo je vrlo poželjno prevesti ga na hrvatski jezik.

Čini mi se posebno važnim spomenuti da je ovaj prijevod objavljen u vrijeme obilježavanja stote obljetnice Prvoga svjetskog rata. Pitanje lojalnosti, u ovom slučaju vjernosti caru i kralju, sve češće je predmet novih historiografskih istraživanja. Ono je najvažnije za vojsku c. i k. monarhije jer je utjecalo na držanje vojnika tijekom, ali i nakon rata. Retrospektivno se postavlja pitanje o „pobjednicima“ i „gubitnicima“ među narodima država sljednica Austro-Ugarske pa je zbog toga sjećanje na Prvi svjetski rat obilježeno kontrastnim, ako ne i konkurentskim diskursima. To je bio jedan od razloga zašto sam svoje istraživanje zaključila s početkom rata. Situacija se tada uistinu dramatično promijenila, a što je rat dulje trajao, postajala je sve gora. Držanje vojske bilo je ipak i dalje nepolitičko, pogotovo njezina časničkog kadra. Međutim, unutrašnju frontu, kao i pričuvu, već su bile zahvatile centrifugalne sile, koje su naposljetku i prevagnule. U Jugoslaviji jedva da je bilo moguće kultivirati sjećanje na habsburšku prošlost sa svim njezinim vojnim sastavnicama. Teritorijalno smanjena Mađarska usredotočila se pak na vlastite tradicije. Austrija je imala velikih muka sa stvaranjem svog identiteta i to ne samo zbog svojih ratnih junaka. Nacionalni diskurs posvuda je istisnuo važnost nekadašnje supranacionalnosti, utjelovljene u institucijama Habsburške Monarhije, u prvom redu vojske.

Ova bi knjiga mogla biti zanimljiva hrvatskoj javnosti jer se bavi nedovoljno rasvijetljenim aspektom njezine vojne povijesti. Pokušava objasniti mnoge procese obilježene kontinuitetima i mijenama. Postanak i razvitak ugarsko-hrvatskog domobranstva zbivao se na više razina: na bečkom dvoru, u Budimpešti, u Zagrebu te u Vojnoj krajini. Ambicija ovog pionirskog istraživanja bila je objasniti složenost odnosa između različitih aktera i situacija na svim mjestima odlučivanja. Nadam se da će potaknuti nova istraživanja, pogotovo u Hrvatskoj. Mnoštvo je pitanja – kojima se nisam mogla baviti – i dalje otvoreno.

Veliko mi je zadovoljstvo što na kraju mogu zahvaliti onima koji su omogućili objelodanjivanje ove publikacije. Profesor Drago Roksandić je neposredno nakon izlaska iz tiska njemačkog originala počeo ulagati velik napor da bi knjiga bila objavljena i na hrvatskom jeziku. Minuciozno je iščitavao prijevod i uspoređivao ga s izvornikom. Znatnu financijsku potporu dao je Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dragocjenu su pomoć pružila i dva zagrebačka kulturna instituta: Francuski institut i Austrijski kulturni forum. Njihova je podrška najbolji dokaz da je autorica prava Europljanka! Naposljetku želim zahvaliti i

prevoditeljici Ivani Cvijović Javorina. Ona je uspjela pretočiti njemački jezik pun stručnih termina i austrijacizama u čitljiv i moderan hrvatski jezik. Veličanstveno postignuće.

Pariz, 17. prosinca 2014.

Catherine Horel

POGOVOR HRVATSKOM IZDANJU

Drago Roksandić

Prošle godine u Hrvatskoj je održan impresivan broj skupova, otvoreno mnoštvo izložbi i upriličen velik broj različitih događanja posvećenih 100. obljetnici početka Prvoga svjetskog rata. „Zaboravljeni rat“ je „oživio“ u javnosti i medijima na načine koji su u štoćemu bez presedana u hrvatskoj kulturi sjećanja. Sve što je učinjeno i što se radi izgleda da ima paradoksalan učinak. Što se više kumuliraju nove spoznaje o Prvom svjetskom ratu, sve je jasnije koliko su proturječne te u svakom slučaju nedovoljne spoznaje o svijetu prije 28. lipnja 1914. godine. Taj se učinak pojačava u slučaju inače otvorenih pitanja hrvatske povijesti prije i poslije spomenutog datuma. Aktualne reminiscencije na habsburšku lojalističku bravuroznost hrvatskih postrojbi u spomenutom ratu u očitu su kontrapunktu s *master-narratives* u hrvatskoj historiografiji i kulturi o hrvatskoj povijesti od 1883. do 1914. godine pa i o čitavu razdoblju od Hrvatsko-ugarske nagodbe 1868. godine do Prvoga svjetskog rata. „Khuenovo doba“ ili „Doba komesarijata“ teško da mogu biti inspirativna „zlatna doba“ hrvatske povijesti. Postavlja se pitanje je li bio potreban svjetski rat da bi Habsburgovci dobili svoj *raison d'être* u Hrvatskoj. Pitanje je nesumnjivo retoričko jer se historiografija ipak ne može svesti na stereotipe. Njezina se pitanja drugačije formuliraju.

Hrvatsko izdanje knjige Catherine Horel *Vojnici između nacionalnih fronti. Ukidanje Vojne krajine i razvoj Kraljevskoga ugarskog domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1868.–1914.* stoga je u hrvatskoj historiografiji važno prije svega kao doprinos povijesti „Nagodbene Hrvatske“. Moderna monografija/sinteza pod takvim naslovom, naime, u hrvatskoj historiografiji još uvijek ne postoji. Knjiga C. Horel je svakako dobrodošla imajući na umu važnost modernizacijskih i nacionalnointegracijskih promjena u hrvatskom društvu koje su se zbivale upravo tada, između 1868. i 1918. godine, a koje uključuju i vojne aspekte. Kraljevsko ugarsko domobranstvo u Hrvatskoj i Slavoniji je samo po sebi, kao što to ova knjiga dokazuje, i nacionalnointegracijski i modernizacijski fenomen u hrvatskoj povijesti. Ono je nastalo – pored ostalog – nakon razvojačenja Vojne krajine i prisajedinjenja Hrvatsko-slavonske Vojne krajine Bansknoj Hrvatskoj. Kao što je Hrvatsko-slavonska Vojna krajina doprinosila distinktivnosti statusa Trojedne kraljevine Hrvatske, Slavonije i Dalmacije Habsburškoj Monarhiji, tako ju je i Kraljevsko ugarsko domobranstvo u Hrvatskoj i Slavoniji činilo različitom od drugih zemalja u nagodbenoj Austro-Ugarskoj. Ovaj je aspekt privukao posebnu pažnju autorice te je s njime u vezi ipak potrebno dodati da se hrvatsku vojnu povijest u habsburškom podaništvu, od početka 16. do početka 20. stoljeća, ne može svesti samo na Vojnu krajinu kao dinastički *corpus separatum*. Prvo, hrvatska staleška povijest sve do 1848. godine je povijest staleškog „monopola na upotrebu sile“, neovisno o promjenama dinastičkih ovlasti. Drugo, vojnokrajiška povijest je u svim fazama svog razvitka nerazlučiva i od hrvatske staleške povijesti, isto tako neovisno o ograničenjima staleških jurisdik-

cija. Treće, Habsburgovci su na svojoj imperijalnoj tromeđi na hrvatskom tlu na različite načine u različitim periodima i situacijama militarizirali sve društvene zajednice, neovisno o njihovu statusu. Kraljevsko ugarsko domobranstvo u Hrvatskoj i Slavoniji je u tom smislu bilo nastavak istih tradicija u novim, modernizacijskim uvjetima. Treba dodati – i u promijenjenoj geopolitičkoj konstelaciji nakon 1878. godine, kada se epicentri habsburških imperijalnih ambicija inače pomjeraju prema europskom Jugoistoku, što je koincidiralo s logikama različitih hrvatskih nacionalno-integracijskih ideologija.

Ova knjiga je otvorila još jedno važno pitanje koje je u hrvatskoj historiografiji dosad samo povremeno bilo predmet znanstvenih istraživanja, a to je nacionalni aspekt modernizacijskih vojnih reformi nakon dualizacije Monarhije. Ono uključuje i subaspekt nacionalnog samoosvješćivanja zapovjednog kadra u svim komponentama habsburških oružanih snaga, dakle i u Kraljevskom ugarskom domobranstvu u Hrvatskoj i Slavoniji. Nije teško suglasiti se s autoricom da je nacionalno samoosvješćivanje zapovjednog kadra u oružanim snagama kontinuirano bilo nerazlučivo povezano s habsburškim dinastičkim lojalizmom, što je u ljeto 1914. godine došlo do svoga punog izražaja. Ipak treba naglasiti da je već iskustvo 1848./1849. godine posvjedočilo širom Austrijskog Carstva da vojni zapovjedni kadar uopće nije bio imun na nacionalni izazov. Mnogi časnici talijanske i mađarske nacionalnosti odricali su se u to vrijeme habsburškog lojalizma. Dosljedno prihvaćajući načelo talijansko-ga ili mađarskog narodnog suvereniteta, odbacivali su bilo kakav habsburški suverenitet. Neovisno o tome, velika većina vojnog zapovjednog kadra bila je u čitavu tom razdoblju habsburški lojalna i njegovo nacionalno samoosvješćivanje rijetko je kada bilo „ubrzanije“ nego što je to habsburški lojalizam podržavao ili mogao prihvatiti. Nakon 1848. te konačno nakon 1867. godine Habsburgovci su prihvatili načelo narodnosti. Iako su to učinili krajnje nedosljedno – dualiziravši Monarhiju te nijansirajući građanska i narodnosna prava u različitim svojim povijesnim zemljama – nacionalno izjašnjavanje bilo je svim nedosljednostima unatoč legalno. Vojni zapovjedni kadar, *in corpore* i kao pojedinci, nesumnjivo su i sami bili akteri u tom procesu. Njegova nacionalizacija slijedila je obrasce koji u hrvatskoj povijesti još uvijek nisu detaljnije istraženi tako da i u historiografiji prevladavaju krajnje pojednostavljeni obrasci. Ova knjiga Catherine Horel nije rješavala te probleme, ali ih je kompleksnošću svoje strukture postavila na nov način i uvelike olakšala daljnja, konceptualno osmišljenija istraživanja.

Knjiga o Kraljevskom ugarskom domobranstvu u Hrvatskoj i Slavoniji čini mi se najuspješnija kao socijalnohistorijska interpretacija modernizacijskih aspekata vojnih reformi u Banskoj Hrvatskoj, tj. svih onih promjena koje će već Prvi svjetski rat učiniti „totalnim ratom“. Čitatelj ove knjige će na sugestiva način shvatiti da je vojna učinkovitost domobranstva itekako ovisila o razini skolarizacije u hrvatskom društvu, o zdravstvenom stanju stanovništva, o kvaliteti prehrane, o stambenim uvjetima itd., itd. Kada je o samom domobranstvu riječ, tj. o lancu obveza od novačenja do otpusta iz pučkog ustanka, o aktivnom i rezervnom statusu obveznika, o izobrazbama, obukama, vježbama, logorovanjima, mobilizacijama, vojnom angažiranju, moderni je ustroj vojne obveze promijenio način života kako samih obveznika tako i njihovih obitelji. Militarizacija je imala kapilarne učinke u ljudskoj svakodnevnicu u čitavu društvu. Kada je pak o zapovjednom kadru riječ, najteže

je bilo sačuvati prestižnost njegova socijalnog statusa, a time i autoritet u društvu. Vojna su zanimanja, sa čitavim nizom disciplinskih ograničenja u službi i izvan službe, bila zahtjevnija i vremenom sve manje atraktivna za društveno povlaštene. Ona su pretpostavljala čitav niz osobnih odricanja u pravu na obiteljski život, kulturu svakodnevnice itd. Simboličke privilegije i različite povlastice, češće materijalne nego novčane naravi, doprinosile su isticanju vojništva u javnim prostorima, ali ne i socijalnom dinamiziranju njegove uloge na načine koji bi bili uspoređljivi sa socijalnim dinamizom profesija društva na putu industrijalizacije i otvaranja prema svijetu. Militarizacija kao društveni proces imala je mnogo veći utjecaj na društvene promjene jer su u biti sve modernizacijske promjene imale i svoje vojne vidove, od poštanske službe, telegrafa i telefona do prometnih mreža, tehničkih i tehnoloških inovacija te urbanih transformacija.

O svemu tome autorica je pisala na način koji čitatelju omogućuje da se suoči s novim pristupima hrvatskoj vojnoj povijesti „Nagodbene doba“. Nepotrebno je reći da ovo uistinu pionirsko djelo nije moglo monografski riješiti sva otvorena pitanja. Mnoga je tek postavilo. Ono time nije manje vrijedno. Naprotiv. Sigurno je da će u hrvatskoj historiografiji biti referentno sve dok se konceptualno i konkretnohistorijski ne apsolviraju ovom knjigom postavljena pitanja na istraživački bitno produbljenijim razinama. U tome je njegova neupitna vrijednost.

Prof. dr. sc. Željko Holjevac je u *Historijskom zborniku* (LXIV/2011., br. 1, 171–185), u rubrici „Diskusija“, objavio opsežan rad posvećen ovom djelu pod naslovom „Poticajna jezgra i slaba opća mjesta ili uz knjigu Catherine Horel *Soldaten zwischen nationalen Fronten. Die Auflösung der Militärgrenze und die Entwicklung der königlich-ungarischen Landwehr (Honvéd) in Kroatien-Slawonien 1868–1914* (Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009., 262 str.)“. Neovisno o tome što bih štošta drugačije formulirao, naročito kada je o ispravkama i kritičkim opaskama riječ, moram reći da je svojom ozbiljnošću, informativnošću i utemeljenom kritičnošću ovaj rad nezaobilazan putokaz kada je riječ o pitanjima kojima je posvećen pa na ovom mjestu neće ni biti detaljnije riječi o pitanjima kojima se kolega Holjevac bavi. Knjiga Catherine Horel dobila je time svoje prepoznatljivo mjesto u historiografiji.

Dodao bih ponešto samo na jednu političkohistorijsku temu, a to su hrvatsko-srpski odnosi u Kraljevskom ugarskom domobranstvu u Hrvatskoj i Slavoniji u povijesnoj perspektivi razdoblja 1848.–1914. godine. Tema nije irelevantna jer su Srbi u Hrvatskoj i Slavoniji 1840. činili 31,41% stanovništva spram većinskoga hrvatskog udjela od 67,01%, a 1890. 25,71% spram većinskoga hrvatskog udjela od 62,19% (Fran VRBANIĆ, *Jedno stoljeće u razvoju žiteljstva Hrvatske i Slavonije* (= *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knjiga 144), Zagreb 1899., str. 17–58. Citat na str. 55.). U posljednjih dvadesetak godina postalo je uobičajeno raspravljati o hrvatsko-srpskim odnosima u hrvatskim zemljama u to doba najčešće u kategorijama konflikata. Nije sporno da interferentni nacionalno-integracijski procesi u istom društvu nigdje ne mogu biti „idilični“ pa tako nisu mogli biti ni u hrvatsko-srpskom slučaju u hrvatskim zemljama u navedenom razdoblju. Oni, s druge strane, isto tako nisu mogli biti trajno konfliktni jer bi kumulativni učinci trajne sukobljenosti onemogućili bilo kakvu društvenu modernizaciju. Kakvi su kada uistinu bili, danas se

mного manje zna nego što se obično misli. Upozorit ću na dva poznata dokumenta. Proglas bana Josipa Jelačića od 25. travnja 1848. godine bio je upućen „Narodu hrvatskome i sèrbskome u Trojednoj kraljevini Dalmacije, Hèrvatske i Slavonie...“, a u njemu, pored ostalog stoji: „Kriepka nam volja sad treba; a kriepke volje ne može biti bez sloge. Zato sloga i bratinstvo neka bude medju nami bez razlike vierozakona; brat nek se ne tudji više od brata; ta svaki je uzrok dosadašnje mèržnje i razpre medju jednokèrvmnom bratjom već prestao. Razlika viere i cèrkve ne čini više medju bratjom i udima jednog naroda bedeme u društvenom i dèržavnom životu; jednakost je izrečena. Zaštita dakle i jednaka blagodat u dèržavnom i društvenom životu neka bude svakom poštenom žitelju naše Trojedne domovine bez razlike viere i stališa“ (*Hrvatski državni sabor 1848. Svezak 1*, Hrvatski državni arhiv, Zagreb 2001., 171). Ubrzo nakon toga, Majska skupština, održana u Srijemskim Karlovcima 1./13. i 3./15. svibnja 1848. godine, pored ostalog je zaključila: „...nijedan razkomadan narod ne može se ni materijalno, ni duševno, ni politički razviti i dovoljno naobraziti dok se u jedan narod ne stopi i jedno državno telo na temelju slobode i savršene jednakosti ne osnuje, zato 4. Politični savez Vojvodovine Srbske s Trojednom Kraljevinom Hrvatske, Slavonije i Dalmacije na temelju slobode i savršene jednakosti priznaje, s tim da usloviya ovoga saveza na istom temelju izgrade i u život provedu.“ (*Grada za istoriju srpskog pokreta u Vojvodini 1848–1849. Serija I, knjiga 1: mart – juni 1848*, Srpska akademija nauka, Beograd 1952., 258). Sličnih deklarativnih očitovanja bilo je i s hrvatske i sa srpske strane podosta u navedenom razdoblju, kao što je bilo i onih oprečne naravi, opterećenih međusobnim nesuglasicama i sukobima. (*Nota bene*, Đorđe pl. Stratimirović je u svibnju 1848. godine bio umirovljeni niži časnik. Nakon Majske skupštine bio je izabran za predsjednika Glavnog odbora Vojvodine srpske i, u iščekivanju dolaska izvikanog vojvode Stefana pl. Šupljikca, pukovnika Ogulinske pukovnije, bio je glavnozapotjedajući srpskih ustaničkih snaga.)

O praksama da ne govorimo! Jedna činjenica ipak zavrjeđuje posebnu pozornost. Nasuprot frankovačkim pokušajima da nakon dvostrukog ubojstva u Sarajevu u lipnju 1914. godine izazovu slom vladajuće Hrvatsko-srpske koalicije u Hrvatskom saboru, oni u tome nisu uspjeli. Svojevrsni je paradoks da su se od 1914. do 1918. godine održali i Hrvatski sabor u svome legalno izabranom sastavu i saborska većina Hrvatsko-srpske koalicije, sve do 29. listopada 1918. godine, tj. do proglašenja Države Slovenaca, Hrvata i Srba u tome istom Saboru. Povijest Kraljevskoga ugarskog domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji ima svoju vlastitu hrvatsko-srpsku dinamiku, koja je još uvijek praktično nepoznata, uvelike i zato što je je ovo domobranstvo u prijelomnim danima u prosincu 1918. godine izgubilo i legitimitet pa i legalitet. Je li to bilo neizbježno, drugo je pitanje.

U svojim predgovorima austrijskom i hrvatskom izdanju profesorica Catherine Horel ističe našu višegodišnju suradnju u međunarodnom projektu *Vojska i vojni čimbenik u državama i društvima Jugoistočne Europe od 18. do 20. stoljeća*, koji je financirao NATO i koji je u razdoblju od pet godina realizirao tri međunarodne konferencije u Hrvatskoj, Sloveniji i Austriji s partnerima iz Austrije i Slovenije kao što su bili profesori Arnold Suppan, Erwin Schmidl, Dušan Nećak, Božo Repe itd. Moram dodati sa svoje strane da je to bila suradnja u kojoj sam profesionalno uistinu mnogo naučio. Visok profesionalni nivo rasprava i mnoštvo neformalnih komunikacija poticajno su djelovali, pored ostalog, i na profesoricu

Horel da odluči napisati knjigu koja se sada pojavljuje u svome hrvatskom izdanju. Iako smo u nizu navarata autorica i ja raspravljali o raznim pitanjima kojima se knjiga bavi, nikada nisam čitao bilo koju verziju rukopisa prije objavljivanja austrijskog izdanja knjige.

Kao stručni redaktor odlučio sam da ništa što je činjenične naravi ne bude mijenjano u hrvatskom prijevodu. To je načelno pitanje kulture dijaloga. Jednu knjigu ili prihvaćate ili ne prihvaćate, neovisno o tome s čime u njezinu sadržaju jeste ili niste suglasni. Hrvatsko izdanje je uspjelo na prvom mjestu zahvaljujući Ivani Cvijović Javorina. Posvetila se uistinu predanom radu na terminološki i stilski što kvalitetnijem prijevodu, što nije bilo nimalo jednostavno, naročito kada je o terminologiji riječ. Na kraju mogu reći da je knjiga i prevoditeljski doprinos razvitku hrvatske historiografije ovog doba.

Na kraju, osjećam potrebu naglasiti da se ova knjiga pojavljuje zahvaljujući odobrenim sredstvima na temelju Ugovora o namjenskom višegodišnjem institucijskom financiranju znanstvene djelatnosti u godinama 2013., 2014. i 2015., sklopljena 18. srpnja 2013. između Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta i Sveučilišta u Zagrebu te sredstvima Francuskog instituta u Zagrebu i Austrijskog kulturnog foruma u Zagrebu. Svima im srdačno zahvaljujem. Posebnu zahvalnost dugujem FF pressu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, napose njegovu uredniku Borisu Buiu. Alki Zdjelar-Paunović zahvalan sam na lektorskom doprinosu poboljšanju kvalitete hrvatskog prijevoda. Većina fotografija reproduciranih u ovom izdanju knjige Catherine Horel potječe iz fotodokumentacije Hrvatskoga državnog arhiva. Dugujem najljepšu zahvalnost Hrvatskom državnom arhivu, Leksikografskom zavodu Miroslav Krleža, Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te rovinjskom Centro di ricerche storiche na uvrštenim slikovnim materijalima te na profesionalnoj pomoći u pripremi hrvatskog izdanja.

Zagreb, 12. siječnja 2015.

Drago Roksandić

Imensko kazalo

A

Ábrányi d. J., Kornél (= Veridicus) 159
Ajtay, Endre 53, 132
Allmayer-Beck, Johann Christoph 96, 135, 141
Amstadt, Jakob 31, 32, 65, 68, 69
Andrássy, grof Gyula 38, 39, 40, 41, 42, 43, 49, 50, 52, 63, 64, 65, 68, 72, 135, 136, 150, 151, 172
Apafi, Mihály, vojvoda 19
Arpad, kralj 169
Asbóth, János 86, 95, 141, 144
Auersperg, vojvoda Karl 39

B

Bach, Josip (*njem.* Joseph) 94, 122, 123
Bach, Ljudevit 152
Bachó, László 24, 87
Bajza, József 159
Balla, Tibor 132, 139
Balzac, Honoré de 116
Barany, George 23
Barczy, István 76
Bärtl, Ferdinand 51, 52, 76
Basarabić, Aleksandar (*mad.* Bassarabics, Alexander) 88
Batthyány, grof Lajos 28, 34, 37
Bauer, Ernst 119, 123
Beck, Friedrich von 39, 42
Bedečković, Koloman (*mad.* Kálmán) 44, 45, 157
Bedečković, Karlo (*mad.* Károly) 76
Berger, Peter 43
Berkó, István 52, 132
Beust, grof Friedrich Ferdinand 42, 63
Biró, P. 76, 131
Blanc, André 65

Blanuša (*mad.* Blanussa), Izidor 139, 140
Blasi, Walter 137
Blašković, Marko 146
Bogat, Stefan von 119
Boldin, Janko 195
Bonaparte, Napoléon I. 20, 116
Borojević (*st. brv., njem.* Borojević) od Bojne, Svetozar 94, 117, 119, 124, 163, 170, 194
Brinjski (*njem.* Bründl), Hiacinta von 143
Brinjski (*njem.*) Bründl vitez od Kirchenaua, Karl 76, 143
Brlić, Ignjat 44
Broz, Josip 197
Budimirović, Kuzman 88
Bui, Boris 177

C

Car, Janko 44
Clausewitz, Carl von 116
Colussi, Andrija 191
Conrad von Hötendorf, grof Franz 168
Crljen, Marko (*njem.* Czerljen, Markus von) 124, 125
Csáky, Moritz 135
Csapó, Csaba 74
Csengery, Antal 43
Csiki, Pál 150
Cvijović Javorina, Ivana 15, 177

Č

Čanić, Đuro (*njem.* Georg) 92, 94, 97, 117, 123
Čemerlić, Petar (*njem.* Chemerlich, Peter) 87
Čepetić, Stefan 146
Čepulić, Avelin 43
Čizmić, Ivan 168

Ć

Ćuić, Rade 152

D

Dávid, Antal 156
 Deák, Ferenc 30, 38, 40, 42, 43, 69, 135
 Deák, István 12, 13, 27, 28, 29, 42, 64,
 103, 104, 105, 106, 108, 114, 115, 159,
 162, 170
 Décsy, J. 39, 52
 Dembsher, Emil 53, 84, 92
 Deutsch, Filip 142
 Djordjević, Dimitrije 62, 153, 168
 Drabek, Anna M. 44, 65
 Dreisziger, Nándor 103, 104, 105

Đ

Đurić od Viteza i Sokolgrada, barun David
 (*njem. Imad. Gyurits*) 126
 Đurić od Viteza i Sokolgrada, barun Velisar
 (*njem. Imad. Gyurits*) 126

E

Edelsheim-Gyulai, barun Leopold 39, 134
 Ehn, Maximilian 104
 Eötvös, barun József 41, 42, 43, 44, 116
 Eremić, Miloš 117

F

Fejérváry, barun Géza 49, 133, 150
 Fellner, Fritz 64
 Felszéggy, Ferenc 53, 138, 139
 Fernkorn, Anton 33
 Filipović, barun Franjo (*njem. Philippovich,*
 barun Franz) 157
 Fleischmann, Jakob 144
 Fojan, E. 75, 153
 France, Anatole 116
 Frankopan, grof Fran Krsto 19–20

Friedländer, Otto 110
 Frohreich-Szabó, Ernst 92

G

Gablenz, Ludwig 39
 Gaj, Ljudevit 25
 Galić, Lovro 13
 Gallina, Joseph Wilhelm 39
 Gellineck, potpukovnik 161
 Gatti, Friedrich 92
 Gebhard, Louis 137
 Gerö, A. 42
 Ghyczy, Kálmán 43
 Glückmann, Karl (*mad. Károly*) 78, 90, 95,
 99, 134, 138
 Goethe, Johann Wolfgang von 116
 Göllner; Carl 69
 Gömbös, Gyula 94
 Gorki, Maksim 116
 Gratz, Gusztáv 134
 Grba, Rade (*njem. Gerba, Raimund*) 94,
 116, 123, 124, 160
 Grbeša, Vladimir 192
 Grivičić, Đuro (*njem. Georg*) 39, 40, 41
 Gross, Mirjana 44, 65, 71, 154, 159
 Gyula, Károly 154, 155

H

Habsburgovci 8, 19, 20, 24, 47
 Albrecht, nadvojvoda 38, 40, 42, 52, 63,
 134
 Franjo Josip I., car i kralj 38, 39, 40, 42,
 48, 51, 53, 63, 68, 124, 133, 134, 137,
 153, 154, 158, 160
 Friedrich, nadvojvoda 161
 Johann, nadvojvoda 28
 Joseph, nadvojvoda 42, 47, 84, 125, 142,
 152
 Joseph Anton, nadvojvoda 47
 Karl, nadvojvoda 23, 33
 Karl, car i kralj 124, 139

Marija Terezija, kraljica 124
 Rudolf, nadvojvoda 116
 Stjepan /v. Stephan/, nadvojvoda 28, 30
 Haider, Barbara 33
 Hajdu, Tibor 13, 51, 88, 103, 104, 107,
 108, 110, 125, 134
 Halla, Nándor 76
 Haller, grof Franjo 27
 Haselsteiner, Horst 44, 62
 Hauptmann, Ferdinand 28, 30, 32, 43
 Havránek, Jan 105, 107
 Hazai, barun Samu 116, 139
 Heine, Heinrich 116
 Hentzi, Heinrich 134
 Herzner, Konrad 139, 140
 Hickmann, Anton Leo 104
 Hojda, Zdeněk 105
 Holotik, L'udovit 43
 Holjac, Janko 191
 Holjevac, Željko 175
 Horel, Catherine 7, 8, 14, 23, 24, 134, 135,
 173, 174, 175, 176, 177
 Horn, Gustav 45, 93,
 Horváth, Eugen 83
 Horthy, Miklós 170
 Hostinek, Josef 57, 59
 Hrabovszky, barun János 28, 31
 Hugo, Victor 116
 Humboldt, Alexander von 116
 Hummelberger, Walter 74
 Hye, Hans-Peter 33

I

Ivánka, Imre 41

J

Janković, grof Julije 44
 Jankowich, László 43
 Jansky, Ludwig 134

Jelačić, grof Josip 8, 27, 28, 29, 30, 31, 32,
 33, 42, 45, 176, 197
 Jelavich, Charles 154, 158
 Jókai, Mór 116
 Jorgović, Dušan 49, 149
 Juhász, Lajos 44

K

Kállay, Benjamin von 116, 159
 Kálnoky, grof Gustav 121
 Karadorđevići 159
 Károly, Pál 47
 Kasapinović, Svetozar 70
 Kaser, Karl 73
 Katus, László 43, 45, 63, 70, 71, 153, 157
 Kemenović, Felix 91, 92
 Keri, Kálmán 85, 88, 138
 Kerkapoly Károly 64, 72
 Kessler, Wolfgang 25
 Khuen-Hédervary, grof Károly (*brv.* Dragu-
 tin) 137, 139, 157, 158, 159, 168, 173
 Király, Béla 23, 26, 27, 38, 49, 85, 103,
 105
 Kiss, Károly 48
 Kiszling, Rudolf 29, 123, 136, 138, 160,
 168
 Klaić, Miho 43
 Klapka, György 40, 41, 47
 Klobučar, barun Otto 125
 Klobučar, barun Vilim (*njem.* Wilhelm) 87,
 125
 Kohn, Samuel 139
 Kölcsey, Ferenc 23
 Koller, Alexander von 48
 Kolmer, Gustav 135
 Köpeczi, Béla 19
 Korvin, Matija, kralj 19
 Kossuth, Lajos 26, 27, 33, 34
 Kovač, Franjo 195
 Kovačić, Krešimir 192
 Kövi, Ádám 13
 Krainz, Leopold Martin 58, 60, 61

Kraljević, Miroslav 44
 Krebs, Gotthold 116
 Krema, Franz 113
 Krema, Richard 113
 Krestić, Vasilije 43, 44
 Krieghammer, barun Edmund von 137
 Kristijanović (*njem.* Christianovich), Julius
 otac 113
 Kristijanović (*njem.* Christianovich), Julius
 sin 113
 Kristijanović (*njem.* Christianovich),
 Konrad 113
 Krizman, Bogdan 25, 29
 Krleža, Miroslav 193
 Krnić, Peter 146
 Kugler, Alexander 115, 118
 Kuhn, barun Franz 39, 40
 Kulmer, barun Franjo 27
 Kulmer, grof Miroslav (*njem.* Friedrich)
 50, 120, 152
 Kumičić, Josip 195
 Kunerle, Wilhelmine v. Musulin
 Kušlan, barun Dragojlo 43
 Kvaternik, Eugen 46, 152
 Kvaternik, Slavko 161

L

Labazan, Tomo 196
 Lamartine, Alphonse de 116
 Lamberg, grof Franz 31
 Landstoff, Nándorné 13
 Lendl, Egon 21, 57
 Lenuci, Milan 191, 192
 Lipošćak, Anton 195
 Lónay, grof Menyhért 49, 64, 72
 Łubiński, grof Johann 112, 115
 Lukinac (*mad.* Lukinacz), Eduard 92, 121,
 125, 142

LJ

Ljubinković, Aron 76, 93
 Ljubinković, Mirko (*njem.* Emmanuel) 93

M

Mack, Karlheinz 26
 Madáh, Imre 116
 Maglić, Daniel 149
 Márffy-Mantuano, Reszö 45
 Maroičić, Josip 39
 Marterer, vitez Ferdinand 162
 Maschauer, Margete 64
 Maschl, Heidrun 65
 Masirević, Miklós 149
 Matanović, Aleksandar 139
 Matijak, Jure (*njem.* Georg)
 Matković, Petar 60
 Mayer, Theodor 43
 Mazohl-Walling, Brigitte 64
 Mazzini, Giuseppe 116
 Mažuranić, Ivan 46, 47, 70, 71, 73, 74,
 156, 158
 Mikó, grof Imre 43
 Miletić, Svetozar 62, 63, 70, 153
 Milleker, Felix 60, 69, 70, 73
 Moering, Karl 39
 Moga, Janós 30
 Mollinary, barun Anton 64, 68, 69, 70, 71,
 72, 73, 116, 152, 143, 163, 172
 Móricz, Pál 47
 Mošinsky, Adolf pl. 192
 Mrazović, Matija 43
 Müller, Gerwin 110, 111
 Musulin, Alexander 120
 Musulin Gomirski, Milan (*njem.* Emil)
 116, 121
 Musulin, Wilhelmine von /rođ. Kunerle/
 120

N

Nádasdy, grof Ferenc 19, 118
 Nadásky, Mirko (*mađ.* Imre) 118
 Napoleon I., car 20, 23, 116
 Nećak, Dušan 176
 Neustädter, barun Joseph (*hrv.* Josip) 28, 43
 Novković, Tomo 196

O

Obrenović, kralj Aleksandar 159
 Orczy, barun Béla 133
 Otto, Emil 116

P

Pál, Károly 48
 Pándi, Lajos 57
 Papp, Tibor 22, 23, 39, 41, 42, 49, 51, 77, 78, 84, 85, 88, 95, 153
 Parčetić, Aleksandar (*mađ.* Parcsetics, Alexander) 49
 Partas, Radovan 82
 Patković, major 145
 Pauler, Tivadar 72
 Pavličević, Dragutin 22, 65, 157
 Pázmány, Péter 159
 Peball, Kurt 137
 Pejačević, grof Ladislav 44, 156, 157
 Perkovac, Ivan 43
 Perzel, Móricz 40, 41
 Pesty, Frigyes 151
 Pešelj, Branko M. 43
 Pilszanović, Georg 93
 Pintér, Antal 153
 Plaschka, Richard G. 44, 65
 Pöckh, Friedrich 39
 Pojić, Milan 13, 53
 Pokopčić, Janko 195
 Polić, Martin 157, 158, 168
 Pollak, Hermann 144

Pollak, Mihály 24
 Pollak, Samuel 144
 Prael, Roman 105
 Premrl, Nada 192
 Preradovich, Nikolaus von (*hrv.* Preradović, Nikola) 21
 Preszly, Lóránd 73, 74
 Prica, Maksimilijan 43

Q

Quinz, Károly 76

R

Rački, Franjo 43
 Ráday, grof Gedeon 133
 Radetzky, grof Joseph 32
 Radošević, Fedor 88
 Rajačić, Josif 29
 Rajačić, Vladimir 82
 Rákóczi, grof Ferenc II. 8, 19
 Rakos, Ernő 111
 Ramberg, barun Hermann von 157
 Ramming, Wilhelm 39
 Ranitović, Branko 192
 Raslić, Matija 94, 121, 195
 Ratković, Gabro 88
 Rauch, barun Levin 43, 46, 68
 Repe, Božo 176
 Ress, Imre 13, 33
 Roksandić, Drago 12, 13, 14, 20, 27, 33, 173, 177
 Rosenzweig, barun Ferdinand 69
 Rossbacher, barun Rudolf 63
 Rothenberg, Günther E. 13, 22, 32, 38, 39, 42, 53, 135, 137, 138, 152, 170
 Rukavina Vidovgradski, barun Đuro /Juraj/ 29
 Rumpler, Helmut 7, 44

S

Sabotič, Ines 144
 Sacher-Masocha, Leopold von 116
 Salcher, Peter 94
 Salis-Seewis, grof Ivan 124, 160, 161, 162
 Sand, George 116
 Sarkotić od Lovćena, Stjepan 94, 116, 117,
 123, 124, 125, 160, 163, 195
 Savojski, Eugen, princ 33
 Schiller, Friedrich 116
 Schmarda od Graca, Karl 117, 119
 Schmidl, Erwin A. 13, 23, 176
 Schmidt-Brentano, Antonio 120, 125, 126
 Schnitzler, Arthur 114, 116
 Schönach, barun Franz 160
 Schwarz, János von 76
 Schwarzenberg, Felix zu, princ 27
 Schweinitz, grof Johann 40, 41
 Schweizer, Káraly 149
 Schweizer, Peter 38, 77
 Schwicker, J. B. 58
 Sekulić, Rudolf 139
 Sereinigg, Ulf 110, 117
 Sertić, Juraj 118
 Sieche, Erwin 137
 Sokcsevits, Dénes (*hrv.* Šokčević, Dinko)
 33
 Sokolović, Josip 197
 Somogyi, Éva 63
 Somssich, Pál 43
 Spáczay, Hedvig 49
 Spence, Richard B. 105, 167
 Steinbrück, Otto 111
 Starčević, Ante 152
 Stipetić, Franjo 145
 Stojanović, Ante 44
 Stone, Norman 103, 105, 137
 Stopfer, Matthias 61, 62
 Stratimirović, Đorđe od (*njem.* Georg von)
 29, 63, 153
 Strossmayer, Josip Juraj 43, 46
 Subotić, Jovan 43

Suhay, Imre 113, 120
 Sugar, Peter 23
 Suppan, Arnold 13, 22, 176
 Svoboda, Johann 93, 113, 125
 Szabad, György 23, 24, 26, 29, 30
 Szapáry, Gyula 157
 Szás, Zoltán 38
 Széchen, grof Antal 43
 Széchenyi, grof Gyula 161
 Széchenyi, grof István 26, 27, 33, 34
 Széll, Kálmán 72, 137, 159
 Szende, Béla 49, 69, 70, 133, 154
 Szlávy, József 49, 72
 Szögyény-Marich, László 43
 Szurmay, Sándor 50, 53, 93, 131
 Szüts, Boris 194
 Szüts, Ivan 194

Š

Šidak, Jaroslav 28, 46
 Škrinjar, Matija 125, 126
 Šokčević, Josip 43
 Šuhaj, Mirko 43, 44
 Šuica, Ivan (*njem.* Johann) 115–116
 Šupljikac, Stefan 176

T

Taafe, grof Eduard 39
 Tabakovits, Miklós 149
 Tadin, Ornata 13
 Tegetthof, Wilhelm 39
 Teleki, Ádám 30
 Tepperberg, Christoph 13
 Thallóczy, Lajos 161, 162
 Tisza, Kálmán 38, 48, 49, 72, 134, 135,
 137, 138, 157,
 Tisza, István 124, 160, 161, 162, 163
 Tkalac, Imbro Ignjatijević (*njem.* Tkalac,
 Emmerich Imbro von) 26, 27, 32, 33
 Tolstoj, Lav Nikolajevič 116
 Tomerlin, Martin 76, 126

Tomičić, Đuro 88
 Tóth, Tivadar 82
 Tuđman, Franjo 33
 Turba, Gustav 42, 137, 140
 Turgenjev, Ivan 116
 Türr, István 40, 41

U

Ullrich, Leopold 116
 Ungersböck, Rudolf 169
 Urbán, Aladár 27, 37
 Urbanitsch, Peter 13, 22, 39, 44, 63, 96, 168
 Utješonović Ostrožinski, Ognjeslav 66, 67, 68
 Uzor, Mattyús 48

V

Vaghó, Ignác 170
 Vakanović, Antun 44
 Valentić, Mirko 22, 32, 58, 65, 66, 68
 Verne, Jules 116
 Višnjić od Naszóda, Karl 120
 Voltaire (François-Marie Arouet) 116
 Vraniczany, obitelj 160
 Vraniczany, barun Ambroz 43
 Vrbanić, Fran 175
 Vrbanić, Hugo 115
 Vučetić od Cseneya, Ivan 82, 117
 Vuković, Ivan 87
 Vuković, Stjepan 44, 146
 Vuletić, Ivan 146

W

Wagner, Walter 48, 53, 63, 134
 Waldheim, Kuno 191
 Wandruska, Adam 39, 44, 63, 96, 168
 Wank, Solomon 64, 65
 Wekerle, Sándor 138
 Wesselényi, grof Ferenc 19
 Wickenburg, grof István 82
 Winkler, Wilhelm 105, 106
 Windischgrätz, Alfred zu, princ 31
 Wolf, Johann 64, 146
 Württemberg, Wilhelm von, vojvoda 134

Z

Zaar, Brigitta 66
 Zdellar, Antal 87
 Zdjelar-Paunović, Alka 177
 Zečević, Otto 116
 Zmaić, Bartol 43
 Zobel, Alois 113
 Zola, Émile 116
 Zrinski (Zríny) 19
 grof Nikola Šubić (1508. – 1566.) 19, 169
 grof Nikola Šubić (1620. – 1664.) 19
 grof Petar Šubić Zrinski 19
 Zubović, Mihael 88

Ž

Živković, Jovan 44
 Žuvić, Josip 44

Sastavio Drago Roksandić

Mjesno kazalo

A

Arad 109

B

Bač (*mađ.* Bácsz) 59

Baja 93

Beč (*njem.* Wien) 7, 8, 10–13, 23–33, 37–41, 43, 44, 47, 63, 66–68, 71, 82, 83, 85, 91, 96, 97, 100, 108, 109, 122–124, 126, 133–135, 138, 153, 154, 157–160, 163, 170, 195

Bečko Novo Mjesto (*njem.* Wiener Neustadt) 20, 86, 88, 91, 92, 93, 113, 114, 119

Bela Crkva (*mađ.* Fehértemplom, *njem.* Weißkirchen) 57, 58, 68, 69

Beograd 21, 57, 71, 72, 153, 160–162, 176

Bjelovar (*mađ.* Belovár) 57, 58, 61, 69, 76, 82, 87, 109, 127, 131, 133, 144, 191

Blaškovec 75

Bozen (*tal.* Bolzano) 123

Braşov (*mađ.* Brassó, *njem.* Kronstadt) 75

Bratislava (*hrv. pov.* Požun, *mađ.* Pozsony, *njem.* Preßburg) 24, 50, 82, 90, 91, 95, 96, 109, 160

Brno (*njem.* Brünn) 116

Bruck na Litavi (*njem.* Bruck a.d. Leitha) 126, 140

Budimpešta (*mađ.* i *njem.* Budapest /od 1872./; *mađ.* Buda i Pest, *njem.* Buda i Ofen /prije 1872./) 7, 9–14, 24, 26, 28–32, 37, 39, 40, 41, 43, 44, 46–48, 50, 59, 63, 65, 67, 71, 72, 75, 82, 90–93, 95, 97, 99, 100, 108, 109, 112, 121, 125, 132–134, 138, 139, 149, 150, 153, 154, 156–158, 160, 163, 167, 193

C

Cegléd 84, 92

Cernik 76

Cetin 58

Chłopy 137

Cluj-Napoca (*mađ.* Kolozsvár, *njem.* Klausenburg) 50, 75, 91, 93, 95, 97, 109

Colmar 112

Csanád 59

Č

Čabar 76

Čađavica 76

Čalma (*mađ.* Csála) 76

Čepin 76

Čerević 76

D

Dalj (*mađ.* Dálya) 76

Daruvar (*mađ.* Daruvár) 97

Debrecin (*mađ.* Debrecen) 109, 125

Delnice 52

Devčić Draga 57

Dobrinci 76

Donja Stubica 76

Donji Miholjac (*mađ.* Alsómiholjác) 76

Drežnik 152

Dubrovnik 20

Đ

Đakovo (*mađ.* Diakovár) 59, 76, 99

Đur (*hrv.* Đur, *mađ.* Győr, *njem.* Raab) 109, 157

F

Fužine 76, 196

G

Garešnica 76

Glina 57, 120, 131

Gola 76

Gospić 57, 61, 67, 74, 75, 78, 109, 127, 132, 133, 141, 144, 145, 153, 157

Gradec 119

Gradina 76

Graz 96, 119

Grubišno Polje 76

H

Hainburg 91, 93

Hranice (*njem.* Mährisch Weißkirchen) 93, 116, 139

I

Ilok (*mađ.* Újlak) 76

Indija 109

Innsbruck 123

Irig (*mađ.* Ireg) 76

Istanbul (*hrv. pov.* Carigrad, *njem.* Konstantinopel) 160

Ivanec (*mađ.* Ivanecz) 76

Ivanić Grad 21, 69

J

Jastrebarsko (Jaska) 52, 76

Jászberény 85, 121

Josefov (*njem.* Josephstadt) 83, 96, 134

K

Kaloča (*mađ.* Kalocsa) 59

Karansebeš (*rum.* Caransebeș, *mađ.* Karánsebes) 57, 68

Karlobag 57

Karlovac (*mađ.* Károlyváros, *njem.* Karlstadt) 13, 21, 52, 57, 59, 61, 62, 72, 76, 78, 82, 87, 98, 99, 109, 115, 119, 120, 133, 142, 144, 150, 156, 160, 191, 193

Kazan 123

Kecskemét 85

Kikinda (*mađ.* Nagyikinda, *njem.* Großkikinda) 70

Klagenfurt 7, 120

Klanjec 76

Knin 33

Komorán (*mađ.* Komárom, *njem.* Komorn) 41, 109

Koprivnica (*mađ.* Kaproncza, *njem.* Kopreinitz) 21, 72, 76

Košice (*mađ.* Kassa, *njem.* Kaschau) 50, 82, 87, 91, 95, 96

Koška 76

Kotor (*tal.* Cattaro) 123

Krakov (*polj.* Kraków, *njem.* Krakau) 83, 96

Kraljevica (*tal.* Porto Re) 76

Krapina 76

Krapinske Toplice 52

Križ 76

Križevci (*mađ.* Kőrös, *njem.* Kreutz) 21, 22, 52, 57, 58, 59, 69, 76, 99

Kutina 76

Kutjevo 76

L

Lavov (*ukr.* L'viv, *njem.* Lemberg) 48, 82, 96, 134

Leoben 139

Levanjska Varoš 76

Liebenau kod Graza (*njem.* Liebenau bei Graz) 119

Litomerice (*češ.* Litoměřice, *njem.* Leitmeritz) 122

Louka (*njem.* Klosterbruck) 114

Lovinac 125

Ludbreg 76
Lugoj (*mađ.* Lugos, *njem.* Lugosch) 139

LJ

Ljubljana (*njem.* Laibach) 160

M

Maribor (*njem.* Marburg) 120
Miercurea-Ciuc (*mađ.* Csíkszereda, *njem.* Szeklerburg) 57
Miskolc (*mađ.* Miskolc) 109
Mödling 114
Mohač (*mađ.* Mohács) 19
Moravice (Komorske Moravice /do 1919./, Srpske Moravice /od 1919. do 1991./) 76
Mostar 123
München 112
Mukačevo (*ukr.* Mukačeve, *mađ.* Munkács, *njem.* Munkatsch) 97

N

Näsäud (*mađ.* Naszód, *njem.* Nussdorf) 57
Našice (*mađ.* Nasicz) 52, 76
Nitra (*mađ.* Nyitra, *njem.* Neutra) 109
Nova Gradiška (*mađ.* Újgradiska) 57, 109, 131, 156
Novi Marof 76
Novi Sad (*mađ.* Újvidék) 21, 62, 109, 153

O

Odorheiu Secuiesc (*mađ.* Székely-Udvarhely) 195
Ogulin 57, 65, 72, 74, 75, 122, 131, 133, 152, 153
Olomouc (*njem.* Olmütz) 145
Opatija (*tal./njem.* Abazzia) 122
Oradea (*mađ.* Nagyvárad, *njem.* Großwardein) 86, 88, 90, 98, 109, 112

Orahovica 76
Orlat (*mađ.* Orlát, *njem.* Winsberg) 57
Osijek (*mađ.* Eszég, *njem.* Esseg) 52, 72, 74, 76, 78, 82, 98, 99, 109, 113, 123, 133, 141, 153, 155, 156, 167, 191
Otočac (*mađ.* Otocsác) 57, 75, 82, 87, 109, 121, 133, 191, 195
Ozora 31

P

Pákozd 31, 33
Pakrac (*mađ.* Pakrácz) 59, 99
Paks 153
Pančevo (*mađ.* Pancsova) 57, 58, 61, 68, 69
Pápa 126
Pečuh (*mađ.* Pécs, *njem.* Fünfkirchen) 52, 72, 86, 88, 90, 98, 109, 113, 126, 132, 193
Petrinja 21, 57, 58, 61, 74, 75, 109, 133
Petrovaradin (*mađ.* Pétervárad, *njem.* Peterwardein) 21, 31, 53, 58, 61, 69, 109, 132, 153
Pisarovina 76
Pitomača 76
Popovača 76
Porto Teplo 57
Požega (*mađ.* Poszega) 22, 52, 70, 75, 76, 109, 131, 133, 142,
Prag (*čes.* Praha) 28, 82, 83, 96
Pregrada 76
Prešov (*mađ.* Eperjes, *njem.* Eperies) 82
Przemysł 83, 96
Pula (*tal./njem.* Pola, *mađ.* Póla) 93, 123, 170

R

Rača 58, 76
Rakovac 142
Rakovica 10, 46, 61, 71, 151, 152
Rakov Potok 75

Rijeka (*tal./mađ.* Fiume) 26, 28, 30, 32, 45, 57, 65, 66, 72, 82, 86, 93, 109, 116, 144, 150, 160, 161, 194
 Rimavská Sobota (*mađ.* Rimaszombat, *njem.* Großsteffelsdorf) 139
 Ruma 52, 72, 76, 109

S

Sambotelj (*mađ.* Szombathely, *njem.* Steina-
 mager) 109
 Samobor 75
 Sankt Pölten 92
 Sarajevo 72, 116, 118, 123, 154, 167, 168,
 176, 195
 Segedin (*mađ.* Szeged, *njem.* Szegedin) 50,
 70, 72, 83, 91, 93, 95, 109, 139, 153
 Senj (*mađ./njem.* Zengg) 57, 59, 61, 69, 72,
 99, 122, 156
 Severin 76
 Sfântu Gheorghe (*mađ.* Sepsiszentgyörgy,
njem. Sankt Georgen) 57
 Sibiu (*njem.* Hermannstadt, *mađ.* Nagysze-
 ben) 109, 123, 126
 Siget (*mađ.* Szigetvár) 19
 Sinac 123, 125
 Sisak (*mađ.* Sziszek) 19, 21, 52, 69, 72, 75,
 78, 97, 98, 109, 131, 141, 153, 191
 Skopje 160
 Slatina (*mađ.* Szlatina) 76
 Slavonski Brod (*mađ.* Bród) 21, 58, 74, 75,
 109, 160, 191
 Slunj 131, 154
 Sombor (*mađ.* Zombor) 72
 Sopje 76
 Srijemska Kamenica (*srp.* Sremska Kamenica,
mađ. Kamanc, *njem.* Kamenitz) 76,
 109
 Srijemska Mitrovica (*srp.* Sremska Mitrovi-
 ca, *mađ.* Mitrovicza) 57, 71, 72, 74, 109,
 127, 133, 153

Srijemski Karlovci (*srp.* Sremski Karlovci,
mađ. Karlócza, *njem.* Karlowitz) 21, 29,
 31, 99, 176
 Stara Gradiška (*mađ.* Ógradiska) 58, 109
 Stari Vukovar (*mađ.* Óvukovár) 52
 Steyr 116
 Stolni Biograd (*mađ.* Székesfehérvár, *njem.*
 Stuhlweißenburg) 75, 85, 153
 Subotica (*mađ.* Szabadka) 72, 104, 109
 Sušak 76
 Sveti Ivan Zelina (*mađ.* Szentivánzelina) 75
 Sveti Ivan Žabno 76
 Sveti Križ 76
 Szatmár 98
 Szörény 70

Š

Šid (*mađ.* Sid) 76
 Šopron (*mađ.* Sopron, *njem.* Ödenburg) 86,
 88, 90, 109
 Šumeće 124
 Švarča 142

T

Tápióbitske 33
 Târgu Mureș (*mađ.* Marosvásárhely, *njem.*
 Neumarkt am Mieresch) 90
 Târgu Secuiesc (*mađ.* Kézdivásárhely, *njem.*
 Szekler Neumarkt) 57
 Temišvar (*rum.* Timișoara, *mađ.* Temesvár,
njem. Temeschburg) 29, 53, 59, 69, 96,
 109
 Tenja 76
 Titel 57
 Topusko 97, 192
 Tordinci 76
 Tulln 91, 121

U

Umetić 119, 194
 Užgorod (*mađ.* Ungvár, *njem.* Ungwar) 82

V

Varaždin (*mađ.* Varasd, *njem.* Warasdin)
 21, 52, 75, 76, 78, 92, 97, 98, 109, 115,
 121, 131, 132, 133, 141, 142, 144, 153,
 157
 Velika Gorica (*mađ.* Nagygoricza) 52, 76
 Velika Kanjiža (*mađ.* Nagykanizsa, *njem.*
 Großkanisza) 72, 93
 Venecija (*tal.* Venezia, *njem.* Venedig) 20
 Vinica 76
 Vinkovci (*mađ.* Vinkovce, *njem.* Win-
 kowitz) 52, 53, 57, 61, 72, 75, 116, 191
 Virje 76
 Virovitica (*mađ.* Verőcze, *njem.* Wirowitz)
 52, 53, 76, 109, 132, 141
 Vladimirovac (*mađ.* Petre) 69
 Voćin 76
 Vrbovec 76

Vrchlabí (*njem.* Hohenelbe) 93
 Vršac (*mađ.* Versecz, *njem.* Werschetz) 59
 Vukovar (*mađ.* Vukovár) 52, 76, 86, 132,
 133, 141, 144, 156,

Z

Zadar (*tal.* Zara, *mađ.* Zára) 53, 82
 Zagreb (*mađ.* Zágráb, *njem.* Agram) 7, 10,
 13, 14, 27, 28, 29, 31–33, 47, 50, 52, 53,
 59, 63, 64, 67, 68, 71–75, 78, 82, 91, 92,
 95–100, 104, 109, 111, 117, 119, 120–123,
 125, 127, 131, 133, 139–144, 146, 150,
 152–160, 177, 191, 192, 193, 195, 196, 197
 Zemun (*mađ.* Zimony, *njem.* Semlin) 58,
 61, 65, 67, 71, 78, 109, 131, 141, 146,
 153, 155
 Zlatar 53, 76
 Znojmo (*njem.* Znaim) 114

Ž

Željezno (*mađ.* Kismarton, *njem.* Eisen-
 stadt) 89, 90

Sastavila Ivana Cvijović Javorina

VOJNICI IZMEĐU NACIONALNIH FRONTI

Ukidanje Vojne krajine i razvoj Kraljevskoga ugarskog domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1868. – 1914.

Catherine Horel

Naslov izvornika

Catherine Horel

“Soldaten zwischen nationalen Fronten. Die Auflösung der Militärgrenze und die Entwicklung der königlich-ungarischen Landwehr (Honvéd) in Kroatien-Slawonien 1868-1914”,
Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien 2009.

Izvršni nakladnik

Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet

Zagreb, Ivana Lučića 3

tel. 01/6120-111; faks 01/6156-879

e-mail: info@ffzg.hr

www.ffzg.unizg.hr

Izvršni urednik

Boris Bui

Grafička oprema

Boris Bui

Lektura

Alka Zdjelar-Paunović

Izbor fotografija, izrada legendi i kazala

Drago Roksandić

Ivana Cvijović Javorina

Idejno rješenje naslovnice

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje naslovnice

Marko Maraković

Tisak i uvez

Denona, Zagreb

siječanj, 2015.

CIP zapis dostupan u računalnom katalogu Nacionalne i sveučilišne
knjižnice u Zagrebu pod brojem 897531.

Catherine Horel je voditeljica istraživanja u Nacionalnom centru za znanstvena istraživanja (*Centre national de la recherche scientifique – CNRS*) i profesorica na Sveučilištu Paris I Panthéon-Sorbonne. Stručnjak je za suvremenu povijest Srednje Europe.

Izbor iz novije bibliografije

Autorske knjige:

- *Cette Europe qu'on dit centrale. Des Habsbourg à l'intégration européenne (1815–2004)*, Paris: Beauchesne, 2009.
- *L'amiral Horthy. Régent de Hongrie*, Paris: Perrin, 2014.

Uredničke knjige:

- *1908, la crise de Bosnie dans le contexte européen cent ans après*, Bruxelles: Peter Lang, 2011.
- *Les guerres balkaniques 1912–1913. Conflits, enjeux, mémoires*, Bruxelles: Peter Lang, 2014.

„Autoričin pristup povijesti domobranstva svojom se originalnošću razlikuje od dosadašnjih istraživanja ove inače nedovoljno osvijetljene teme u hrvatskoj historiografiji. Temeljitim uvidom u brojne hrvatske, mađarske i austrijske primarne izvore i detaljno istraženu literaturu autorica je ponudila višestruke perspektive sagledavanja uloge domobranstva u vremenu zamršenih, često i konfliktnih političkih odnosa između Beča, Budimpešte i Zagreba stvorenih 1867./68. godine. Da bi ih se što bolje razumjelo, autorica u knjizi podastire društvenu pozadinu borbe za premoć nad oružanim snagama, jednima od ključnih komponenti na kojima je počivala dugotrajna opstojnost Habsburške Monarhije. (...) Stavljajući domobranstvo uvijek unutar šireg povijesnog konteksta, Catherine Horel dala je ovoj važnoj povijesnoj temi zaokruženo političko, socijalno i društveno značenje. Ovo vrijedno djelo precizna je analiza koja ujedno sadrži i mnoge nepoznate relevantne činjenice iz nacionalne i europske povijesti 19. stoljeća.“

prof. dr. sc. Božena Vranješ-Šoljan (iz recenzije)

„Rukopis knjige *Vojnici između nacionalnih fronti* s podnaslovom ‘Ukidanje Vojne krajine i razvoj Kraljevskoga ugarskog domobranstva u Hrvatskoj i Slavoniji 1868. – 1914.’ u hrvatskom prijevodu odlikuje se neponovljivom sugestivnošću, stvaralačkom izvornošću i transparentnom uvjerljivošću. Tekst je gusto pisan i koncepcijski tako osmišljen da se na stranicama knjige, koju treba pažljivo čitati i nijansirano vrednovati, nalazi pravo obilje najrazličitijih obavijesti i objašnjenja. Autorica je do te mjere proniknula u srž problematike kojom je zaokupljena na stranicama svoje knjige, u mnoge zamršene odnose i stanja, pojave i procese, kontinuitete i promjene, konstante i varijable, da svakako zaslužuje priznanje za popriličan napor koji je uložila kako bi učinila to što je učinila. Napisala je ozbiljnu i vrijednu studiju koja će budućim istraživačima poslužiti kao solidan metodološki i spoznajni putokaz, a ostalim čitateljima bitno olakšati razumijevanje vojne povijesti u ‘dugom 19. stoljeću.’“

prof. dr. sc. Željko Holjevac (iz recenzije)

Cijena: ??

ISBN 978-953-175-545-0

9 789531 755450